

УДК 378 (075)

Євтух Микола Борисович,*доктор педагогічних наук, професор, академік-секретар Відділення вищої освіти НАПН України, м. Київ***Стефанюк Світлана Костянтинівна,***доктор філософії, професор кафедри політології, соціології, культурології ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, м. Харків*

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ – НАДІЙНИЙ ЗАСЛОН СОЦІАЛЬНО-ПСИХІЧНИМ ДЕВІАЦІЯМ

Сьогоднішні умови соціально-культурного та політично-економічного прогресу вимагають серйозної уваги до виховання духовно-моральної особистості, назване визначатиме зміни міжлюдських взаємин.

Ключові слова: *орієнтація, креатив, девіація, міжлюдські взаємини, правовідношення, соціалізація, релігійна культура, ідеал.*

Євтух Н.Б., Стефанюк С. К. Духовно-нравственное воспитание – надежный заслон социально-психическим девиациям

Сегодняшние условия социально-культурного и политико-экономического прогресса требуют серьезного внимания к воспитанию духовно-нравственной личности, названное будет определять изменения межличностных отношений.

Ключевые слова: *ориентация, креатив, девиация, межличностные отношения, правоотношение, социализация, религиозная культура, идеал.*

Yevtuh M.B., Stefaniuk S.K., Spiritual and Moral Education Is a Safeguard Against Social and Mental Deviation

The contemporary condition of social and cultural, political and economic progress requires a serious attention to the upbringing of a spiritual and moral personality. All mentioned above will define the changes of human interactions.

Key words: *orientation, creativity, deviation, human interactions, legal relationship, socialization, religious culture, ideal.*

Актуальність теми. Виховання духовно-моральної особистості визначає утвердження кращих міжлюдських цінностей у просторі та часі. З цими пріоритетами мають бути розв'язані проблеми, що стосуються самоконтролю, самокритики, самовизначення, гуманістичного виховання, особливо діяльності спеціалістів, що дотичні до соціальних проблем буття та мають бути озброєні глибокими фундаментально-людяними знаннями, що орієнтують на практично-культурологічну підготовку у якості до здатності бути відповідальними за долю Вітчизни, планети і, звичайно, самостійними у виборі життєвої позиції, що містить у собі основи здорового способу життя. У цьому плані надається переваги креативному досвіду етнопедагогіки, козацької педагогіки, соціальної педагогіки, етнології, етнографії, фольклористики, художньо-літературній спадщині, народознавчому спадку, етико-естетичним засобам родинно-сімейного виховання, історії української культури, а також музичній, декоративно-прикладній, художньо-живописній, правові культурам, основам етики, древньої театральної етнокультури українців; особливої ваги тут має надаватись інтелектуально-духовному зрізу християнської етики та практично-моральним основам християнської педагогіки, що у сукупності актуалізуватимуть питання непорушно-ціннісного енциклопедичного досвіду духовно-морального виховання як комплексної причетності до соціальних, культурно-значущих подій планети.

Мета повідомлення. Стаття привертає увагу до питань виховання, самовиховання, самокорекції, актуалізує досвід використання християнської культури з перспективною оцінкою практичної реалізації її у зрізах мікро, –макрофакторів, соціалізації майбутнього фахівця.

Основний виклад матеріалу. Матеріал, що запропонований увазі, актуальний для сьогодення; має можливості привернення уваги молодого фахівця до особливостей морально-етичної, духовної діяльності у конкретних культурно-життєвих формах на різних соціально-культурних зрізах: праці, традиційному побуті, літературі, мистецтві, у пошуках єдиних підходів до моралі, права, що у кінцевій самопрезентації визначатиме найважливішу моральну якість – оберігання всього найкращого, що створено людством на землі. Йтиметься про поглиблений розгляд практичних умов комплексного підходу до виховання, самовиховання, самокорекції як основи культури особистісного вчинку людини-гуманіста, людини-творця, здатності бути причетним до соціальних, культурно-значущих подій планети в морально-конкретних відносинах гармонійної самовизначеності на рівні морально-етичної та культурно-політичної соціалізації.

Реалії сучасного життя показують недостатність урахування педагогічних зусиль учених та практиків, а також володіння сучасним молодим спеціалістом загальнокультурного, гуманістичного соціокультурного досвіду, зокрема, християнської етики, християнської педагогіки; є досить серйозні розбіжності між рівнем сформованості етико-естетичних, етнопсихологічних особистісних якостей та професійним рівнем майбутнього фахівця (І. Зязюн, І. Бех, В. Жуковський, В. Майборода, В. Рибалко, С. Сисоєва, В. Федоришин, М. Євтух) [1].

Сьогодення вимагає трансформувати освіту з інформативної в інтелектуально-духовну, гуманно-демократичну, що забезпечувала б формування у громадян України поваги до національної культури, сприяла б прилученню молоді до державотворчих процесів, створювала б надійний заслін соціальним девіаціям, фізичним і моральним хворобам, спонукала б жити людину за законами совісті (протидіяти байдужості, розвивати здатність бачити свою вину, розуміти причини своєї гріховності, стимулювати внутрішній самозвіт, самокорекцію, гідність).

Духовність – це відповідність Богу в даний момент часу й простору. Духовність – це природа людини з великої букви. Духовність людини полягає в тому, що вона є подоба Всевишнього. Духовність є найвищим надбанням людської душі. Духовність, як і сам Всевишній, має безліч проявів. Духовність – від слова Дух. Духом називають життєву розумну субстанцію, яка несе в собі систему власного розвитку, але не форм. Дух – це потенційні духовні і можливості, і здібності в необмеженому вияві подоби Божої. Саме звідси Людина виробляє і створює особистісним саморозвитком й самовиявом оточуюче буття. Ключовою рисою духовної Людини – є її врівноваженість, цілісність, щирість думок, гармонія з собою; у протилежному випадку маємо стан дисгармонії, що тягне за собою духовні й соціальні відхилення, моральну й фізичну загибель. Духовність надає сенсу нашому життю, звідки ми черпаємо насагу для любові, істини, совісті, обов'язку, правосідомості, державотворчості, креативу у музиці, поезії, живописі тощо. Духовність є ознакою здорового способу життя. Саме тому програма власного духовного саморозвитку кожного дотична до етнопедagogіки, козацької педагогіки, соціальної педагогіки, етнології, етнографії, фольклористики, художньо-літературної спадщини, широкого народознавчого спадку, родинно-сімейного виховання, історії української культури, а також музичної, декоративно-прикладної, художньо-живописної, правової, театральної культур й конкретизується в етиці, християнській етиці, практично проявляється в християнській педагогіці.

Духовно-моральний досвід реалізує Господнє волевиявлення кожного через систему способів та принципів гуманного співжиття, у здатності прикладати зусилля до посильного внеску в суспільний порядок. Конкретному внеску в суспільний порядок сприяє християнська педагогіка.

Християнська педагогіка реалізує увагу до вияву практичного милосердя, терпимості, добротності, єдності духовного й матеріального, індивідуального й суспільного. Специфікою християнської педагогіки є реалізація міжіндивідуальної, міжгрупової, міжродової соціально-гуманістичної взаємодії людини-людини, а також Бога й людини на рівні вияву плодоприношення, людинолюбства, справедливості, добротності, толерантності.

«Християнська педагогіка» – дисципліна, що відображає зміст духовного, узагальнюючого, корекційно-виховного досвіду гуманно-релігійної, історично-суспільної спадщини, практично презентує чесноти людини, отримані на зразках Божественного ідеалу, що засвідчені волею Божою у всіх її можливих життєво-історичних вимірах через вищі духовні цінності у зрізах християнської культури та благої парадигми світотворення Вседержителя. Сенсом дієвості християнської педагогіки є біблійний вислів: «Все Ти створив, і з волі Твоєї існує те створене все!» Об. 4:11).

Реалізація завдань та змісту християнської педагогіки полягає в конкретизації сутності християнських цінностей, ідеалів, зразків у правдиво-правовому практичному полі буттєвої практики, дієвого розкриття значень християнських орієнтирів в історії людства, в житті конкретної людини; а також осмисленні засобів регулювання людського співжиття з високою самооцінковою силою протидії злу та бажання до спасіння своєї душі [11].

Поняття «духовність» в християнській педагогіці реалізується через діяльнісно-самосвідомий внутрішній світ людини, що базується на самосвідомості як складному психічному феномені, де, у процесі самовладання, самодисципліни, креативу розвивається здатність сприймання й привласнення сфер соціально-правової культури; через позацерковний життєвий самовияв християнської педагогіки відбувається ціннісне привласнення ознак категорій етики, осмислення основ християнсько-біблійної етики олюднення й вростання в культуру власного морального самовираження, самотворення здорового способу життя. Основою олюднення є практичне позацерковне переосмислення релігійних надбань [5].

Релігійні надбання є центральною складовою духовно-моральної культури, значення якої виокремлюється через ціннісну-емоційну сферу осмислення християнсько-біблійних положень. Людність базується як на синтезі знань певних поведінкових категорій етики й християнської етики, так практичних умінь їх реалізовувати через християнську педагогіку; для більш успішної (емоційно-підсилюючої) інтеграції духовно-моральних настанов християнської етики, напрямів християнської педагогіки

застосовуються складові гуманітарної культури: мистецтво, література, музика, живопис, народознавчі надбання, наукові методи, що разом сприяють тлумаченню життєвої багатоманітності моральних визначень й підходів, як умови жити за подобою Божою.

Л. Виготський зазначав, що кожна особистість реалізує життєве призначення у подвійній дійсності, наголошуючи при цьому, що один світ (із подвійної дійсності) базується на ґрунті пізнавального досвіду (власне самоосмислення життя), інший – на основі соціальних взаємовпливів; низка складових гуманітарної культури й визначатиме другу дійсність соціально-життєвого самовизначення [9].

Сучасна Острозька академія, враховуючи названу освітянсько-просвітянську необхідність соціально-життєвого самовизначення молодого покоління нації, спираючись на ренесансний досвід морально-патріотичної освіти й просвіти слов'яно-греко-латинської Острозької академії та концептуальні засади вивчення у загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування: «Питання духовно-морального стану суспільства у колегії Міністерства освіти і науки України» (протокол № 8/1–2, від 29.06.2006), проаналізувавши засади вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування (курси «Етика», «Основи християнської етики», «Основи релігійної етики», «Християнська педагогіка»), спираючись на результати Міжнародних науково-практичних конференцій (12-ть) про стан виховання молоді на зразках моральних християнських цінностей, проводить низку Всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Для прикладу, у м. Рівне (листопад 2008) аналізуються методологічні, науково-практичні, методичні питання ідей християнського світогляду. Зокрема, з методологічних позицій аналізуються погляди К. Ушинського, Г. Ващенко про застосування моральних принципів християнства в сучасній освіті, у конкретизації різноманітних підходів таких учених, як В. Жуковський, В. Киричок, Р. Євтушенко, А. Вихрущ, В. Хайруліна. Про важливість виховання молодого покоління на духовних цінностях на науково-практичних засадах розглядаються позиції навчальних закладів Запорізької, Тернопільської, Львівської, Івано-Франківської, Рівненської областей, з опорою на взаємодію Рівненського інституту слов'янознавства (кафедра психології та педагогіки) з іншими навчальними закладами України. З огляду на необхідність актуалізації методичних засад проблеми, доручається низці фахівців підготувати орієнтовні посібники з визначеної тематики; тут, відповідно отримують завдання методисти міст Острога, Одеси, Рівне, Львова, Чернівців та інших щодо дидактичного виокремлення етичного у Христовому ученні, тобто християнській етиці. Місто Харків отримує доручення створити навчально-методичні посібники для учителів, батьків, школярів, студентів.

У січні 2009 року у місті Рівне знову збирається вся Україна, тут актуалізується європейський досвід Німеччини, Швеції, Греції, Росії, Румунії, Литви, Фінляндії про вивчення предметів, які містять елементи релігійного, та, зокрема, християнського світогляду, розглядаються різнобічно (з позицій практики) питання формування особистості індивіда (дошкільника, учня, студента) на основі науково-філософської та християнської моральної і культурної традиції; виділяються тези виховання свідомої, вільної та відповідальної особистості, здатної жити і творити в сучасному демократичному суспільстві.

Основи знань про традиційні духовні, морально-культурні цінності, релігійну і духовну культуру українського народу як фактор взаємного порозуміння, демонструє презентаціями-макетами Харків, Запоріжжя, Енергодар. Зокрема такими макетами-посібниками: «Досвід формування духовно-етичної й соціокультурної компетентності: християнська педагогіка» (що пізніше був виданий – Харків, Кроссроуд, 2010). Навчально-методичний посібник для учителя, соціального працівника, викладача християнської педагогіки, слухачам інститутів післядипломної освіти, недільних шкіл, корегується на конференції такими напрямками: соціокультурно-прогностична діяльність, що використовує засоби релігійної традиції, релігійного мистецтва; морально-етична культура, що визначає норми користування релігійними цінностями (у зрізах поняття «Релігія та право»), технологія реалізації ідей людянолюбства як основи корекційної духовної педагогіки; реалізація завдань етичного виховання засобами християнської культури на рівні сім'ї, школи, соціуму; соціально-адаптаційна функція християнської педагогіки, яка орієнтує на діяльність, що виокремлює ідеальне у знаннях про Христове вчення. Додатками до посібників передбачені методички – «Питання сенсу життя: християнська педагогіка» (Харків, Кроссроуд, 2010) (ключовими напрямками є консультація для учителів про творення належних умов для глибшого самопізнання навчаючого, розкриття та реалізації творчих здібностей і таланту в позитивному річизі як головне завдання предметів духовно-морального спрямування) та «Християнська педагогіка: плекання кращих людських чеснот» (Харків, Кроссроуд, 2010) (консультація для батьків про залучення родини, соціуму до етично-релігійного виховного досвіду як конкретизації знань про функції сім'ю).

Наступний навчально-методичний посібник «Християнська педагогіка: основи етично-морального виховання» (Харків, Кроссроуд, 2010) адресувався просвітянам, учителям, студентам, де висвітлювався сучасний освітній процес як базис основ наукового осмислення дійсності, сприйняття скарбів духовного, морального та культурного надбання українського народу як надбання людства в цілому. Методич-

ні розробки презентували глибоке відчуття єдності з українським народом, повага до його духовних, моральних і культурних надбань незалежно від своєї особистої національної і релігійної належності та світогляду. Додатками до посібника були такі методики: «Віра у Господню всюдисущість» (Харків, Кроссруд, 2010) (приурочений взаємодії дисциплінам християнська педагогіка та християнська етика, спрямований на висвітлення питань утвердження в системі освіти традиційних для України християнських цінностей: істини, благочестя, добра, любові, краси, гідності, обов'язку, совісті, честі) та «Спаситель світу» (Харків, Кроссруд, 2010) (матеріал спрямований на взаємодію релігієзнавства та християнської педагогіки, спирається на забезпечення в освітньому процесі положень Конституції 254к/96–ВР про права особи на свободу совісті та світогляду про формування всебічно розвиненої, духовно і морально зрілої особистості, готової зустрітися з викликами сучасного життя, акцентує увагу на основи сприяння формуванню цілісної, духовно зрілої особистості-громадянина України шляхом пізнання й засвоєння учнівською молоддю багатовікових надбань національної та світової духовної культури.

Загалом зібранням конференції було наголошено, що названі методичні посібники виокремлюють питання системності, інтегративності, наступності, безперервності та урізноманітнення змісту напрямів розвитку моральних чеснот, визначають комплексність та інтегрованість широких міжпредметних зв'язків, використання напрацьованих вітчизняної педагогіки, у взаємодії навчання і виховання, сприяють об'єднанню зусиль сім'ї, школи, позашкільних закладів, дитячих об'єднань у виховному процесі.

Усі названі тут посібники були видані й використовувались у лекційно-семінарських заняттях цілої низки міст України: Житомира, Чернівців, Тернополя, Донецька, Маріуполя, Запоріжжя, Сімферополя як для учительської так й для студентської аудиторії у взаємодії з низкою інших дисциплін. У результаті проведеної роботи були зроблені наступні висновки: релігійна культура – базис для глибокого розуміння й особистісного ставлення до сутнісних питань про мету й сенс життя людини; біблійні надбання – фактор формування шанобливого ставлення до людини, природи, родини, ближнього, це – вміння толерантно жити і творити в сучасному полікультурному та поліконфесійному глобалізованому світі, це – готовність поважати право кожного на свободу совісті.

Методичні засади названих посібників у практичній діяльності координувались з питаннями соціальної педагогіки, етнопсихології, етнотеатру, козацької те етнопедогогіки, народознавством, літературою, фольклором та предметами духовно-морального спрямування. Досвід роботи узагальнив, що державна орієнтація на використання в освіті предметів духовно морального циклу – це виховання різнобічних і гармонійно розвинених особистостей з патріотичною громадянською позицією, широким духовно-культурним світоглядом, індивідів, особливо студентів, підготовлених до активного творчого життя, самореалізації та виконання обов'язків людини-громадянина.

Робота зі студентами показала, що названий зріз роботи розв'язує питання особистісно орієнтованого підходу до молодшої людини як найвищої цінності в навчально-виховному процесі, яка користується своїми громадянськими правами і свідомо приймає суспільні обов'язки; сказане покликало нас до більш конкретного осмислення питання виховання, зокрема такого, що спиралось би на принципи гуманного співжиття та власне здатності докладати зусиль до посилюючого внеску в суспільний лад.

Розглядаючи виховання як соціальне явище (процес передачі новим поколінням досвіду формування громадянської самосвідомості), ми (В. Жуковський, М. Євтух, С. Стефанюк) наголошували, що це багатогранний, складний аспект, який містить ознаки великої низки соціальної взаємодії, соціальних відносин, соціальної організації, соціального інституту та соціального прогресу; варто тут ще зазначити, що загальний результат виховання не вичерпується сумою перелічених складових, сказане дає можливість розглядати виховання як соціальну систему (упорядкована множина елементів, що взаємопов'язані і є цілісним утворенням). Соціальна система є соціальним явищем, що вміщує якісну сукупність елементів, які об'єднані взаємними відносинами (передача досвіду, накопиченого суспільством, з метою забезпечення подальшого прогресу), зв'язками (удосконалення поняттєвої культури, системи норм, умінь, поглядів на світ) й утворюють єдине ціле, взаємодіючи з навколишнім середовищем (розв'язання нових завдань, що не стояли перед попередніми поколіннями, пристосування до змін життя й праці, креатив індивідуальної творчості), здатні змінювати свою структуру. Складовими елементами цього соціального явища є люди, їх діяльнісні взаємозв'язки, які здійснюються на рівні соціально-правових стосунків, креативних відносин, об'єднаних у різноманітні соціально-історичні спільноти (в умовах даного соціального середовища). Позначаючи людей елементами суб'єкт-суб'єктних відносин, учені (А. Бойко, Г. Осіпов) виокремлюють активний взаємний характер такої виховної діяльності, де вихованець, спираючись на досвід такої взаємодії, у процесі виховної практики впливає на взаємини з вихователем [10].

До елементів системи виховання також належать соціальні інститути виховання: державні установи, соціальні організації, громадські та неформальні виховні установи, культурні організації, ЗМІ, соціально-педагогічні організації, що частково займаються вихованням дітей, сім'я, система освіти, соціально-релігійні інститути.

Окремо слід звернути увагу на дисципліну «Історія української культури» як домінуючий елемент виховання: матеріальні та нематеріальні продукти людської діяльності, цінності й визнані способи поведінки, що об'єктивовані у спільнотах та передаються у спадок поколінням. Структурні елементи системи виховання пов'язані між собою стійкою взаємозалежною відповідальністю щодо забезпечення системних функцій: культурологічної, соціалізаційної, адаптаційної, ціннісно-формуючої, інтегруючої та соціального контролю. Функція соціального контролю найбільш дієва з точки зору менталітету етносу, який найбільш впливає на соціалізацію поколінь, бо тут тісно об'єднана змістовна взаємодія старших та підростаючих поколінь: організація відносно-соціальної контролюючої соціалізації членів суспільства для трансляції культурних цінностей та соціальних норм (соціально-економічні відносини, культурні надбання, звичаї, традиції, атмосфера побутового життя); в цілому для створення умов задовільнення соціальної потреби – осмисленого та відповідального плекання членів соціуму.

Виходячи із вищевикладеного, ми (академік М. Євтух, професор С. Стефанюк) після чергової науково-практичної Острозької конференції виділили конкретні питання практичної цілеспрямованої духовно-моральної освіти підростаючого покоління з передбаченням орієнтування наших вихованців, зокрема студентів гуманітарних ВНЗ, на свідоме використання набутих знань, цінностей та моральних принципів у реальному житті, з випереджальним духовно-моральним розвитком особистості. Так, Острозькою академією було заплановано видати навчальний посібник правового виховання на основі релігійних цінностей. Це праця М.Євтуха, С.Стефанюк «Правові основи української педагогіки» (Одеса, 2011). В основі посібника увага до духовної культури, зокрема, вимога наукової ревізії дієвості соціальної норми, а в її зрізах релігійної традиції й віроповчальної практики, як умови запобігання правового нігілізму. Соціальну норму подали структуровано, де в арсеналі вона має такі чинники: соціальний ідеал – орієнтація на свободу вибору; соціальний зразок – як орієнтація на самовдосконалення; соціальні цінності – як конкретизація правил соціалізованої поведінки. Соціальна норма чітко виокремлюється у традиціях релігійно-державних свят.

Правове виховання, як відомо базується саме на соціальній нормі, складовою якої є релігійна норма. У релігійній нормі науковці виділяють таку структуру: ідеальне, зразкове, ціннісне.

Згідно з правничою наукою, соціальні зразки передбачають свої конкретні функції, що реалізуються через нормативну установку і діють лише за однієї умови: утілення їх у практичну діяльність. Аналіз багатьох релігійних свят дає можливість нам виокремити думку про те, що рівні реалізації правових установок різні. Зокрема:

- християнський ідеал – це орієнтація на свободу вибору в конкретних правовідносинах у реалізації реальних нормативних установок з позиції людських чеснот;
- християнський зразок – це орієнтація на самовдосконалення при реалізації загально визначених норм соціальної поведінки відповідно до рівня обізнаності чи компетентності індивіда; моральний зразок привертає увагу до осмисленого структурування знань про таку моральну категорію як обов'язок;
- християнсько-поведінкові цінності – це конкретизація правил поведінки при реалізації принципів демократизму та недопустимості вчинків, що несуть зло.

Серед релігійних цінностей відомі: сім справ милосердя, уславлення кращих людських якостей, висміювання ледарки та ледацюги (через щедрівку).

Соціальна норма має виховно-корекційні функції. Функції соціальної норми мають силу дієвості у різних дисциплінах, зокрема у християнській педагогіці, правознавстві, соціальній педагогіці. До функцій соціальної норми відносять: запобіжну, орієнтаційну, конденсаційну. Функції соціальної норми, зокрема запобіжна, орієнтаційна є дієвими у етнопсихології.

Звідси, питання врахування взаємодії Законів Божих і законів людських умовою формування правосвідомості та реалізації соціально-життєздатної тези у такій якості: «Любов до життя – основа вияву правовідношень», що використовувалась паралельно з матеріалами етнопсихології [5], де конкретизувались форми попередження психічних, соціальних відхилень з орієнтацією на духовно-психологічний підхід позитивного самовираження; враховувались питання профілактики та корекції девіантної поведінки засобами християнської педагогіки. Позитивне самовираження – одна з умов протидії девіації. Запорукою позитивного самовираження є увага до певних умов формування самосвідомості людини.

Умови з часом певною мірою структуруються. Так, на першому етапі формування самосвідомості стоять вимоги (на усіх рівнях) до вияву міри самопізнання, самоаналізу, самооцінки. Бажано зазначити, що фольклорне надбання, як засіб психолого-педагогічної корекції, зокрема, різдвяні співи (уславлення причини приходу Спасителя на землю), щедрівки (здатність бажати добра іншому), є умовами позитивного самопочуття. Створення умов в психолого-педагогічній науці (для розвитку позитивного самопочуття) є запорукою доброї настрою та успішної продуктивної діяльності індивіда. Самопочуття пов'язане із вимогами реальності: часу, простору, здоров'я тощо.

Самопочуття в українській етнопсихології, ґрунтуючись на православній релігійній традиції, має практичну прив'язаність до віку та статі, зокрема, на свято Пилипівка система традицій фіксує увагу на

позитивному почутті батьків (дійства, що навчають готувати пісні страви, є необхідною наукою раціонального харчування у дні посту), дідусів (дійства із загадуванням загадок про страви та їх компоненти), дітей (дійства із підготовкою святкового, але пісного, що є важливим елементом виховної та толерантної культури взаємин). На свято Введення увага до самопочуття концентрується за допомогою традицій, що мають назви «діалог між батьком та матір'ю», «діалог між батьками та дітьми», є необхідними традиціями взаєморозуміння у дні посту, у дні духовного самоочищення; самопочуття дитини виявляється за допомогою розгляду різноманітних вишиванок, якими прикрашають оселю у перші дні посту, як наочний фактор привернення уваги до таких необхідно-святих й самокорегуючих дійств.

Зкоординована робота з використанням обох посібників реалізовувала важливі зрізи питань культуровідповідності та полікультурності засобами духовної, моральної і культурної традиції українського народу, шанобливого ставлення до духовних і культурних цінностей народу. Найсуттєвішим тут є практичне здійснення духовного розвитку здорової особистості, формування та утвердження своїх можливостей, сенсу життя, сприймання та створення мистецької краси як реалізації своїх вищих потреб (досягнення досконалості, гармонійні стосунки з довкіллям, взаєморозуміння).

Духовно-моральне виховання це робота, що передбачає виокремлення системи рівнів особистісних та матеріальних цінностей (власні потреби, задоволення), культурних цінностей (мистецтво, наука, загальнонародні надбання, правопорядок), вищих духовних цінностей (ідеали, смисло-ціннісні настанови, обов'язок перед суспільством); все разом соціально адаптує особистість, запобігає відхиленням у гуманних орієнтирах.

П. Каптерев, П. Лесгафт у свій час акцентували на вагомому внеску соціальної адаптації підростаючого покоління; адже головним інститутом як виховання, так й первинної соціалізації є рід, родина, вулична група. Це питання є актуальним у таких науках, як етнографія, етнологія, соціологія, демографія, етнопсихологія, соціальна педагогіка, козацька педагогіка, етнопедагогіки, театральна культура, де виокремлено, що визначальним є взаємодія, катарсис [3].

Етнопедагогіка, соціальна педагогіка, християнська педагогіка аналізують психолого-педагогічні підходи до змісту поняття «виховний зміст традицій державно-релігійних свят» та християнське виховно-корекційне світобачення; тут виокремлюється таке:

- суспільно-історична демонстрація застережень людині щодо можливих відхилень у гуманних орієнтирах;
- духовно-дидактичні вказівки на небажані негативні наслідки щодо невміння запобігти злу;
- розвиток людяної уваги до всього того, що відбувається навколо;
- стимулювання морально-етичної здатності прикладати зусилля до посилюючого внеску в суспільний порядок, наслідування Божим Заповітам. Етнопедагогічна наука, завдяки загадкам, приказкам, пісням, творчій діяльності, спостереженню, іграм коригує розвиток знань, стимулює пізнавальні інтереси у сфері як духовно-етичних, естетичних наук, так і правничих.

Одним із вагомих виховних складових принципів християнського світобачення є правила милосердя; риси поведінки милосердної людини, виконання нею свого людяного обов'язку. Обов'язок вимагав від кожного індивіда, незалежно від його віку та статі, дорожити ім'ям своїх батьків, гідністю своєї сім'ї, своїми громадянськими почуттями, переживаннями.

Козацька педагогіка, утверджуючи серед низки надбаних національного спадку здоровий спосіб життя, також актуалізує релігійні свята (Різдво, Великдень, Трійця, Покрова), що були днями парламентської роботи у козаків; ці свята водночас є днями корекції сім'ї, родини, громади через побутово-духовну діяльність. Велику роль у національно-творчому характері нації, як сукупності специфічних рис і психічних якостей, відігравали свята, що були підготовкою до Різдва, Великодня, Трійці. Серед них у православній традиції можна назвати: а) свята, що є підготовкою до Різдва: Пилипівка, Введення, Катерини, Андрія, Сави, Варвари, Миколая, Святий вечір; б) свята, що є підготовкою до Великодня: Явдохи, Сорок святих, Олекси, Благовіщення, Чистий четвер; в) свята, що є підготовкою до Покрови (Покрова передбачає відзначення свят, що пов'язані з образом української жінки та Божої Матері): Введення, Катерини, Варвари, Благовіщення, Софії, а також верховного ангела Михайла.

Розшифровуючи поняття «здоровий спосіб життя» через три його родо-видові аспекти: соціальне, психічне, фізичне, варто детальніше вивчати кращі козацькі традиції, які мають дію соціально-нормативного регулювання: оздоровчо-стимулюючого, патріотично-рекомендуючого, активізуючо-пізнавального, релігійно-соціального, корекційно-духовного, демонструючи при цьому кращі цивілізовані й демократично правові відносини у досвіді національної культури, що є передумовою формування як морально-особистісної культури, так і основою здорового способу життя кожного індивіда.

Козацькі свята нині є державно-релігійними й передбачають ґрунтовне переосмислення сучасних релігійних свят: Різдва, Великодня, Трійці; конкретизація умов підготовки до них – це осмислення в їх основі моральних ідеалів, зразків, цінностей у проєкції на соціальну корекцію, адаптацію, соціалізацію підростаючого покоління у зрізах таких дисциплін, як: етика, історія, міфологія, правознавство, народознавство, соціальна педагогіка.

У науково-методичному посібнику С. Стефанюк «Фактори соціалізації» (Харків, 2000), до прикладу, виокремлюється (на цій основі) організація форм співпраці з релігійними організаціями у запобіганні девіації.

Важливим завданням соціальної педагогіки – це орієнтація соціального педагога в практично-професійному аспекті на координацію, об'єднання всіх державних та суспільно-духовних структур, зусиль усього соціального оточення, його інститутів виховання, національних програм, ресурсів та служб для сприяння задоволення соціально-етичних, естетично-освітніх та духовно-оздоровчих потреб різних категорій дітей, молоді, людей похилого віку одночасно; це діяльність педагога як посередника у всіх питаннях соціального патронажу і соціальної допомоги, а також видах соціальної роботи.

На особливу увагу заслуговує робота з питань системи виховання дітей та підлітків; зокрема, засобами християнської педагогіки, а саме:

- створювати виховний простір для самоорганізації сімейно-духовної самовіддачі за місцем проживання;
- прогнозувати свою роботу у зрізах релігійно-соціокультурної діяльності;
- уміти скоординувати свою діяльність із релігійними інститутами та соціально-духовними організаціями;
- в питаннях вибудовування моделей соціалізації, як основи корекції девіантної поведінки, залучати до співдії релігійні організації;

Однією з важливих моделей соціалізації є актуальне положення про зв'язок людини з національним світоглядом (протидія збідненню змісту та механізму формування відповідальної громадянської позиції, оформлення образу Людини-громадянина через звичаєво-побутову культуру, етнічні ідеали, сімейно-виховний потенціал, фольклорно-мистецькі цінності, психологічний простір самовизначення, асиміляцію до соціокультурного зразка самокорекції), що має назву «інкультурації» (започатковано такі погляди Ф. Боас, В. Малиновським). Народний театр має чисельні умови для самовдосконалення людини за її інтересами, стимулює індивіда, якого б він не був віку, до самовизначення за своїми вполюбованими, виокремлює базові основи соціальних взаємовпливів.

До соціокультурного зразка самокорекції належить чинник дисципліни «Історія української культури» – народний театр, який має також модель соціалізації. На рівні мікротеатральних персонажних дійств, що відбуваються на Святий вечір (ляльковий театр «Вертеп»), на Різдво («Водіння Кози», «Тато, Мама і Я»), у дні підготовки до Різдва («Пилипівські загадки», «Пилипівська подушечка», «Пилипівський родовід», «Пилипівські страви», «Введенська вишиванка», «Ваза для гілочок Катерини», «Витівка на Андрія», «Вареники Варвари», «Гумор Сави», «Листівки до Миколая» та багато інших); на Меланії («Водіння Меланки»), на Василя («Весілля Василя»), на Стрітіння («Дари Зими», «Скарбниця Весни»), на Явдохи («Весняні рушники», «Вітаємо Весну»), на Сорок святих («Вітаємо птахів», «Перебалакайки», «Величання Дня і Ночі»), на Трійцю («Величана вишиванка», «Вітання Дерев»), на Покрову («Величання осені») тощо. Зміст діяльності у зрізах театральної культури передбачає аналіз українського народознавства, українознавства, історії української культури, християнської етики, козацької педагогіки, історії розвитку графіки, етнографії, фольклористики, народної медицини, висвітлює історико-краєзнавчі підходи до осмислення декоративно-прикладного надбання.

Висновки. Нині, на рівні відтворення культурно-суспільного прогресу, релігійно-духовна компетентність є основою кожної людини, зокрема майбутнього педагога, для якого важливим є осмислити вище викладене.

Зростання суспільної ваги духовно-релігійних компонентів культури, які виступають осереддям освітньо-виховних програм та соціальної адаптації, етико-культурний підхід, здатні кардинально впливати на суспільні відносини та продукувати соціокультурну компетентність індивіда і, звичайно, майбутнього педагога. Формування компетентних засад якісно нового культурологічного типу сучасного індивіда, його потреб, інтересів, життєвих орієнтацій, результатів творчої діяльності визначатиме життєве соціально-особистісне майбуття всього суспільства.

Як видно із наведених матеріалів, релігійне виховання у навчальних закладах не суперечить їх світському характеру і не розглядається сьогодні як щось окремішне, а є складовою частиною національного виховання загалом. Адже духовність завжди допомагає кожній людині стати Людиною, а нації – Нацією. Релігійне виховання нині може реалізовуватись через різні форми навчально-виховної роботи: навчальну діяльність, при реалізації завдань позаурочного компоненту навчання й виховання, позашкільного освітньо-виховної організації та у час самоосвіти та самовиховання.

Навчальну діяльність, згідно з названими вище дисциплінами, можна планувати спарено, зокрема, християнської педагогіки та соціальної педагогіки, християнська етика та основи правової культури тощо. При реалізації завдань позаурочного компоненту навчання й виховання релігійне виховання можна передбачати через організацію колективних і групових форм поглибленого вивчення чи аналізу Біблії, а також гуртків: з «Історії української культури», «Етнопедагогіки», «Історії української мис-

тецької культури» (заняття в добровільних об'єднаннях за інтересами, творчих колективах духовної пісні, клубах з питань допомоги стареньким), організації екскурсій до музеїв, етнографічних експедицій із вивчення духовного фольклору, релігійних традицій, народного театру, звичаїв, відвідування концертів духовної пісні, майстерень при монастирях.

Література:

1. Вишневецький О. Теоретичні основи педагогіки / О. Вишневецький. – Дрогобич : Коло. – 2001. – С. 92.
2. Євтух М., Стефанюк С. Правові основи української педагогіки / С. Стефанюк. – Одеса : ОНАЗ ім. О. Попова, – 2011. – 311 с.
3. Лесгафт П.Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение / П. Лесгафт. – М. : Педагогика. – 1991. – 176 с.
4. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою / В. Крижко. – К. : Освіта України, 2005. – С. 232.
5. Стефанюк С. К. Українська етнопсихологія / С. Стефанюк. – Харків : ХНПУ, 2003. – С. 122.
6. Стефанюк С.К. На допомогу вчителям народознавства, керівникам фольклорних гуртків і театрів / С. Стефанюк. – К. : ВИПОЛ, 1995. – С. 3–123.
7. Стефанюк С.К. Українське народознавство / С. Стефанюк. – Х. :ББН, 2003. – С. 15.
8. Стефанюк С.К. Фактори соціалізації й валеологізації / С. Стефанюк. – Х. : Крок, 2000. – С. 41–47.
9. Стефанюк С.К. Формування творчої особистості засобами етнопедагогіки / С. Стефанюк. – К. : ВИПОЛ, 1995. – С. 41–134.
10. Стефанюк С.К. На допомогу учителю народознавства, музики, фольклорних театрів / С. Стефанюк. – К. : ВИПОЛ, 1995. – С. 21–123.